
Veselība 2020

Eiropas stratēģiskais ietvars visos pārvaldes un sabiedrības līmeņos veiktas rīcības atbalstam veselības un labklājības vairošanai

---

Saīsinātā versija

PVO Eiropas Reģionālā biroja izdevums angļu valodā 2013.gadā Health 2020: a European policy framework supporting action across government and society for health and well-being

SPKC tulkojums latviešu valodā 2013.gadā Veselība 2020: Eiropas stratēģiskais ietvars visos pārvaldes un sabiedrības līmeņos veiktas rīcības atbalstam veselības un labklājības vairošanai

SPKC ir atbildīgs par šīs publikācijas tulkojuma precizitāti

© Slimību profilakses un kontroles centrs 2013

Issued in English by the WHO Regional Office for Europe in 2013 under the title Health 2020: a European policy framework supporting action across government and society for health and well-being

© World Health Organization 2013

Veselība 2020

Eiropas stratēģiskais ietvars visos pārvaldes un sabiedrības līmeņos veiktas rīcības atbalstam veselības un labklājības vairošanai

"Iespējami augstākais veselības līmenis ir katra cilvēka pamattiesības."

PVO konstitūcija

Godātais premjerministra kungs, godātais ministr, pilsētas mēra kungs, Parlamenta deputāti,

Labā veselība ir pamats sociālās un ekonomikas attīstības pamats un stiprina visu nozaru politiku. Tomēr ekonomiskā un fiskālā krīze, ar ko saskaras daudzas valstis, ir nopietns izaicinājums, un ir potenciāls risks, ka panāktais progress var tikt vājināts. Vienlaikus tā ir arī būtiska iespēja vēlreiz ar jaunu spēku koncentrēties, lai panāktu labāku veselību visiem.

Veselību palīdz nodrošināt visas nozares un pārvaldes līmeņi. **Vadība, kuru Jūs uzņemsieties veselības un labklājības nodrošināšanai, var nozīmīgi izmainīt jūsu valsts, reģiona vai pilsētas iedzīvotāju dzīvi un stāvokli Eiropas reģionā kopumā.**

Jūsu atbalsts stratēģijai Veselība 2020 ir patiešām būtisks!

"Mēs vēlamies, lai līdzīgi kā vienādas cilvēktiesības visiem tiktu nodrošināta arī labāka veselība un labklājība. Veselību nevar nopirkt par naudu. Tā drīzāk ir panākama ar labu politiku, kas veicina taisnīgumu. Mums jārisina cēloņi, kas ir vājas veselības un netaisnību pamatā - mums jāiedarbojas uz veselības sociālajām determinantēm un jāiesaista šajā procesā visa valdība un visa sabiedrība kopumā."

*Dr. Margareta Čana [Margaret Chan],
PVO ģenerāldirektore*

1. PVO Eiropas reģiona 53 dalībvalstis ir vienojušās par jaunu kopīgu stratēģisko ietvaru – **Veselība 2020**. Šo valstu kopīgie mērķi ir **"ievērojami uzlabot iedzīvotāju veselību un labklājību, samazināt nevienlīdzību veselības jomā, nostiprināt sabiedrisko veselību un nodrošināt vispārējas, taisnīgas, ilgtspējīgas un kvalitatīvas veselības sistēmas, kuru centrā ir cilvēks."**
2. **Veselība 2020 atzīst reģionā esošo valstu dažādību.** Ar šo dokumentu mēs vērsamies pie daudziem dažādiem cilvēkiem – gan valdībās, gan ārpus tām, lai sniegtu iedvesmu un ievirzi, kas ļaus labāk risināt 21. gadsimta sarežģītās veselības problēmas. Šajā pamatdokumentā ir apstiprinātas **"Veselība visiem"** iekļautās vērtības, un – pamatojoties uz pievienotajos dokumentos sniegtajiem pierādījumiem – noteikti divi stratēģiskie virzieni un četras stratēģiski prioritārās rīcības jomas. Tas pamats, kas nodrošina virzību gan dalībvalstīm, gan PVO Eiropas reģionālajam birojam, ir pieredze, kas gūta iepriekš, īstenojot politiku **"Veselība visiem"**.

Veselība ir ievērojami sabiedrības resursi un aktīvi

3. **Labā veselība ir ieguvums visām nozarēm un sabiedrībai kopumā – tāpēc tā uzskatāma par nozīmīgiem resursiem.** Labā veselība ir izšķiroši būtiska ekonomiskajai un sociālajai attīstībai un īpašs rūpju objekts katra cilvēka kā indivīda, visu ģimeņu un vietējās sabiedrības dzīvē. Slikta veselība iznīcina potenciālu, izraisa izmisumu un rada lielu resursu zudumu visās nozarēs. Nodrošinot cilvēkiem iespēju kontrolēt savu veselību un tās determinantes, tiek nostiprināta vietējā sabiedrība un uzlabota cilvēku dzīve. Bez cilvēku aktīvas iesaistīšanas zūd daudzas iespējas veicināt un aizsargāt cilvēku veselību, kā arī panākt lielāku labklājību.
4. **Kas ļauj sabiedrībai uzplaukt un būt bagātai, nāk par labu arī cilvēku veselībai – politika, kurā šī atziņa tiek pieņemta, ir ietekmīgāka.** Taisnīga piekļuve izglītībai, pienācīgs darbs, mājoklis un ienākumi – tas viss nāk par labu veselībai. Veselība paaugstina darba ražīgumu, palielina darbaspēka efektivitāti, ļauj novecot, saglabājot labāku veselību, un mazāk tērēt slimības un sociālajiem pabalstiem, kā arī samazina nodokļu ieņēmumu zudumus. Iedzīvotāju veselību un labklājību var vislabāk sasniegt tad, ja visi pārvaldes līmeņi kopīgi strādā sociālo un individuālo veselības determinantu uzlabošanai. Labā veselība var pātrināt ekonomikas atveseļošanu un attīstību.

RIO POLITISKĀ DEKLARĀCIJA PAR VESELĪBAS SOCIĀLAJĀM DETERMINANTĒM (2011)

“Netaisnīgums veselības jomā izriet no tiem sabiedrības apstākļiem, kuros cilvēks piedzimst, izaug, dzīvo, strādā un noveco; tos sauc par veselības sociālajām determinantēm.”

Dalībnieki sniedza šādu paziņojumu:

“Mēs vēlreiz apliecinām, ka netaisnīgums veselības jomā valstīs un valstu starpā ir politiski, sociāli un ekonomiski nepieņemams; tas ir negodīgs un no tā lielā mērā var izvairīties, un taisnīguma veicināšana veselības jomā ir būtiska ilgtspējīgai attīstībai un labākai dzīves kvalitātei, un labklājībai visiem cilvēkiem, vairojot savukārt mieru un drošību.”

KAS IR SOCIĀLAIS GRADIENTS?

Sociālais gradients veselībā nozīmē, ka, uzlabojoties iedzīvotāju un (vai) sabiedrības sociāli ekonomiskajam stāvoklim, pakāpeniski uzlabojas arī veselība. Tātad netaisnīgums veselības jomā skar visus. Tā ir globāla parādība, kas attiecas uz visām valstīm neatkarīgi no ienākumiem.

IEGULDĪT VESELĪBĀ IR SAPRĀTĪGI

Veselības izdevumu pieaugums 92% gadījumu korelē ar pozitīvu iekšzemes kopprodukta (IKP) pieaugumu. Pēdējos trijos gadu desmitos vairumā Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (ESAO) valstu izdevumi veselības sistēmai ir sākuši palielināties – pieaugums vidēji par 1 % apsteidz reālā IKP pieaugumu ESAO valstīs. Apvienotajā Karalistē 1950. gadā veselībai tika novirzīti 3 % no IKP. Pat Amerikas Savienotajās Valstīs 1970. gadā izdevumi veselībai veidoja tikai 7 % no IKP. Vidēji ESAO valstīs veselības izdevumi palielinājās no 5 % 1970. gadā līdz 9 % 2010. gadā.

5. **Veselības jomā panāktie rezultāti ir savstarpēji saistīti ar rezultātiem ekonomikā – ir būtiski panākt, lai resursu izmantošana veselības nozarē uzlabotos.** Veselības nozare ir nozīmīga pati par sevi, jo tā gan tieši, gan netieši ietekmē ekonomiku; tā ir svarīga ne tikai tās ietekmes dēļ uz cilvēku veselību un produktivitāti, bet arī tāpēc, ka pašlaik veselība pati ir kļuvusi par vienu no lielākajām ekonomikas nozarēm visās valstīs ar vidēju un augstu ienākumu līmeni. Šī nozare ir liels darba devējs, tai pieder daudz nekustāmo īpašumu, tā daudz ceļ un patērē. Veselības nozare ir arī liels pētniecības un inovāciju dzinējspēks, turklāt tā ir nozīmīga joma, kurā starptautiskā arēnā konkurē cilvēki, idejas un produkti. Tās nozīme un ietekmīgums plašāku sabiedrības mērķu sasniegšanā turpinās pieaugt.

6. **Visā PVO Eiropas reģionā kopumā veselība pēdējo gadu desmitu laikā ir ļoti uzlabojusies – bet tas nav noticis visur un neattiecas uz visiem vienādi; šāds stāvoklis ir nepieļaujams.** Daudzas grupas un teritorijas atpaliek, un daudzos gadījumos, ekonomikai svārstoties, veselības ziņā valstīs un to starpā pieaug nevienlīdzība. Neproporcionāli cieš etniskās minoritātes, piemēram, dažas migrantu kopienas, klejojoši vai pastāvīgā dzīves veitā dzīvojoši čigāni (romi). Mainīgā slimību, demogrāfijas un migrācijas struktūra var ietekmēt progresu veselības jomā, tāpēc ir vajadzīga labāka vadība un pārvaldība. Straujš hronisko slimību un garīgo traucējumu pieaugums, sociālās kohēzijas trūkums, apdraudējums videi un finanšu nestabilitāte vēl vairāk apgrūtina veselības uzlabošanu, apdraudot veselības un sociālās labklājības sistēmu ilgtspēju. Vajadzīga reāla apņēmība reaģēt radošā un inovatīvā veidā.

Vērtības kā stingrs pamats, lai sasniegtu iespējami augstāko veselības līmeni

7. **Veselība 2020 pamatojas uz PVO konstitūcijā deklarētajām vērtībām:** - „Katra cilvēka pamattiesības ir sasniegt iespējami augstāko veselības līmeni.” Valstis visā PVO Eiropas reģionā ir atzinušas tiesības uz veselību un apņēmušās organizēt un finansēt savas veselības sistēmas, ievērojot pamatvērtības: šīm sistēmām jābūt vispārējām, balstītām uz solidaritāti un vienlīdzīgu pieejamību. To mērķis ir nodrošināt iespējami augstāko veselības līmeni neatkarīgi no tautības, dzimuma, sociālā stāvokļa vai maksātspējas. Šīs vērtības iekļauj taisnīgumu, ilgtspēju, kvalitāti, pārredzamību, pārskatatbildību, dzimumu līdztiesību, cieņu un tiesības piedalīties lēmumu pieņemšanā.

Būtiski sociālie un ekonomiskie apsvērumi veselības uzlabošanai

8. **Veselības izmaksu radītais izaicinājums valdībām ir lielāks nekā jebkad agrāk.** Daudzās valstīs veselībai novirzītā budžeta daļa ir lielāka nekā jebkad un izdevumi veselībai ir auguši straujāk nekā IKP. Tomēr dati vismaz dažās no šīm valstīm liecina, ka starp izdevumiem veselībai un gūtajiem rezultātiem

PROFILAKSEI IR REZULTĀTI ...

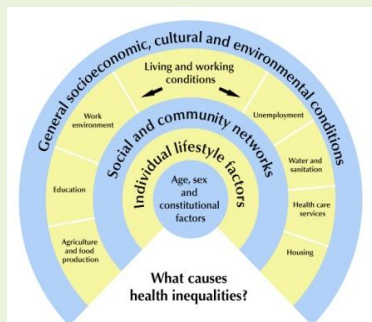
Piemēram, Polijā ir gūti pierādījumi, ka izmaiņas ēšanas paradumos un smēķēšanā samazina hroniskās sirds slimības un priekšlaicīgas nāves gadījumu kopskaitu.

Visefektīvākais veids, kā kontrolēt tabakas lietošanu, ir paaugstināt nodokļus. Cenai palielinoties par 10 %, priekšlaicīgo nāves gadījumu skaitu Austrumeiropas un Centrālās Āzijas valstīs varētu samazināt par 0,6 līdz 1,9 miljoniem.

... UN TIE IZPAUŽAS VISĀS NOZARĒS ...

Tiek lēsts, ka materiālais ieguvums, ko izraisīja nodokļu palielināšana alkoholam Anglijā, bija veselības aprūpei un sociālajiem pabalstiem paredzēto izdevumu samazināšanās par EUR 183 miljoniem un EUR 405 miljonu liels izdevumu samazinājums par darbaspēka un produktivitātes zudumiem, turklāt ieviešanas izmaksas bija zemākas par EUR 0,10 uz vienu cilvēku (kopā EUR 3,7 miljoni) Ietaupījumi veselības aprūpei, mazāk saistībā ar alkohola lietošanu hospitalizēto iedzīvotāju skaits, pirmajā gadā bija EUR 65 miljoni, un ietaupījums saistībā ar noziedzības radītajiem izdevumiem bija EUR 118 miljoni.

Tādās valstīs kā Krievijas Federācija pilns profilakses pasākumu kopums izmaksātu ne vairāk kā USD 4 uz iedzīvotāju gadā.

Pielāgots no avota Dahlgren & Whitehead (1993)

... BET TĀS MĒRĶIM JĀBŪT NEVIENLĪDZĪBAS NOVĒRŠANAI VESELĪBĀ ...

Starp valstīm pastāv būtiskas atšķirības galvenajos ar dzīvesveidu saistītajos rādītājos: smēķētāju skaits, liekais svars, iedzīvotāju fiziskās aktivitātes un darbaspējas ierobežojošo slimību rādītāji.

nav korelācijas. Daudzas veselības sistēmas nespēj apturēt izmaksu pieaugumu laikā, kad finanšu spiediena rezultātā aizvien grūtāk kļūst līdzsvarot tiesības uz veselību un nodrošināt sociālo aizsardzību. Izmaksu pieaugumu galvenokārt izraisa piegādātāju piedāvājums, piemēram, jaunas ārstēšanas metodes un tehnoloģijas, kā arī cilvēku arvien pieaugošās gaidas tikt aizsargātiem no veselības apdraudējumiem un piekļūt kvalitatīvai veselības aprūpei. Pirms veselības jomā tiek uzsāktas reformas tās rūpīgi jāapsver, ņemot vērā dziļākās ekonomiskās un politiskās intereses, kā arī pretestību sociālajā un kultūras aspektā. Šo problēmu risināšanai ir nepieciešama starpnozaru pieeja, jo veselības ministri vieni paši tās nevar atrisināt.

9. **Īstenojot efektīvas stratēģijas, reālus guvumus veselībai var panākt par saprātīgām izmaksām un ar ierobežotiem resursiem.** Aizvien plašāki pierādījumi par slimību profilakses radītajiem ietaupījumiem liecina, kādā veidā var samazināt izmaksas veselībai, bet to var panākt tikai ar nosacījumu, ka vienlaikus tiek mazināta nevienlīdzība sociālajā gradientā un sniegts atbalsts vismazāk aizsargātajiem iedzīvotājiem. Pašlaik tikai mazu daļu no veselībai paredzētā budžeta valdības tērē slimību profilaksei – apmēram 3 % ESAO valstīs, un daudzas no tām sistemātiski nerisina nevienlīdzības jautājumu. Sociālais un tehnoloģiskais progress, ja to izmanto efektīvi, rada reālu guvumu veselībai, jo īpaši informācijas, sociālā mārketinga un sociālo plašsaziņas līdzekļu jomā.
10. **Efektīva resursu izmantošana veselības nozarē var apturēt izmaksu pieaugumu.** Eiropas veselības sistēmām tiek izvirzīta prasība uzlabot rezultātus un reaģēt uz jauniem izaicinājumiem. Pakalpojumu reorganizācija, jaunu pienākumu uzņemšanās, jaunu stimulu un apmaksas modeļu ieviešana var ļaut rentablāk izmantot līdzekļus. Veselības sistēmām līdzīgi kā citām nozarēm jāpielāgojas un jāmainās. Tas uzsvērts tādu organizāciju kā Eiropas Savienība (ES) un Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (ESAO) sniegtajos paziņojumos par veselības politiku.
11. **Globalizētajā pasaulē valstīm aizvien vairāk jāstrādā kopā, lai risinātu daudzus vissvarīgākos veselības izaicinājumus.** Šādam mērķim ir vajadzīga pārrobežu sadarbība. Šī prasība ir uzsvērtā daudzos starptautiskajos nolīgumos, tādos kā Starptautiskie veselības aizsardzības noteikumi, PVO Vispārējā konvencija par tabakas uzraudzību vai Dohas deklarācija par intelektuālā īpašuma tiesību komercaspektiem un sabiedrības veselību (saistībā ar intelektuālo īpašumu).

Veselības 2020 stratēģiskie mērķi: lielāks taisnīgums un labāka pārvaldība veselības nolūkā

12. **Veselībā 2020** ir atzīts, ka veiksmīgas valdības var panākt reālus uzlabojumus veselībai, ja visa valdība strādā kopā divu savstarpēji saistītu stratēģisko uzdevumu izpildei:
  - uzlabot veselību visiem un mazināt veselības nevienlīdzību
  - uzlabot vadību un līdzdalību pārvaldībā veselības nolūkā.

Turklāt 20 % no iedzīvotājiem ar zemāko ienākumu līmeni visbiežāk vilcinās vērties pēc aprūpes bailēs no finanšu posta, ko radīs tiešie maksājumi.

IZGLĪTĪBA UN VESELĪBA IET ROKU ROKĀ

Būtiski pierādījumi liecina par to, ka veselība un izglītība ir savstarpēji saistītas. Dati liecina, ka formālajā izglītības sistēmā pavadītie gadi ir svarīgākais rādītājs, kas korelē ar labu veselību.

Saskaņā ar 2003. gada *Ziņojumu par cilvēces attīstību* (Apvienoto Nāciju Attīstības programma): “Izglītība, veselība, uzturs un ūdens, sanitārija cita citu papildina; ieguldot vienā jomā, var panākt labākus rezultātus citās jomās.”

VISU PĀRVALDES LĪMEŅU IESAISTE

Īstenojot šādu pieeju, darbības tiek veiktas daudzos pārvaldes līmeņos (no vietējā līdz globālajam), tostarp aizvien vairāk iesaistot grupas, kas nepiedalās valsts pārvaldē. Lai īstenotu šādu pieeju, ir jāvairo uzticība, kopīga ētika, saskaņota kultūra un jaunas prasmes. Tam ir vajadzīga labāka koordinācija un integrācija, kas vērsta uz sabiedrības vispārējo mērķu īstenošanu, par kuriem iestājas valdība.

Valstīs ar federālām pārvaldes sistēmām, kur reģionālais un vietējais līmenis ir politiski autonomi, plašas konsultācijas starp valdības līmeņiem var nostiprināt visu pārvaldes līmeņu aptverošo pieeju. Visos līmeņos un visās sistēmās ir vajadzīga pārskatatbildība.

VESELĪBA VISĀS POLITIKĀS

Veselības aspekta iekļaušanai visās politikās (rīcībpolitikās) ir panākt veselības un labklājības atzīšanu par prioritāti ne tikai veselības nozarē, bet arī citās nozarēs. Darbs veicams abos virzienos – jānodrošina, lai visās nozarēs būtu izpratne par veselības jautājumiem un tās uzņemtos atbildību, kā arī jābūt izpratnei par to, kā veselība ietekmē citas nozares.

Veselības uzlabošana visiem un veselības nevienlīdzības mazināšana

- 13. Valstīm, reģioniem un pilsētām, nosakot kopīgus mērķus un veselības un citām nozarēm kopīgi veicot ieguldījumus, var ievērojami uzlabot veselību un labklājību.** Prioritārās jomās iekļauj pirmsskolas izglītību, izglītības rezultātus, nodarbinātību un darba apstākļus, sociālo aizsardzību un nabadzības mazināšanu. Lieto dažādas pieejas: vietējās sabiedrības pielāgošanās un pretestības spēju izmantošanu pret ārējās iedarbēm, sociālo iekļaušanu un kohēziju, labklājības nodrošināšanai nepieciešamo resursu veidošanu, vispārējas dzimumu līdztiesības nodrošināšanu, veselības aizsardzībai un veicināšanai vajadzīgo cilvēka un sabiedrības stipro pušu, piemēram, indivīda prasmju un piederības sajūtas, attīstīšanu. Rīcības dzinējspēks nevienlīdzības mazināšanā veselības jomā var būt mērķu noteikšana un šie mērķi ir viens no galvenajiem veidiem, kā visos līmeņos novērtēt veselības attīstību.
- 14. Sociālās nevienlīdzības jautājumu risināšana ievērojami palīdz uzlabot veselību un labklājību. Sociālās nevienlīdzības cēloņi ir kompleksi un dziļi sakņojas visā dzīves gaitā un tie pastiprina atpalicību un neaizsargātību. Veselība 2020** uzsvēr aizvien augošās bažas par veselības problēmu risināšanu valstīs un reģionā kopumā. Starpība starp īsāko un garāko jaundzimušā vidējo paredzamo mūža ilgumu PVO Eiropas reģionā ir 16 gadi, turklāt atšķiras vīriešu un sieviešu paredzamais mūža ilgums; mātes mirstība dažās reģiona valstīs ir līdz pat 43 reizēm augstāka nekā citās. Šīs krasās atšķirības veselībā ir saistītas arī veselībai kaitīgiem ieradumiem, tostarp tabakas un alkohola lietošanu, ēšanas paradumiem un fizisko aktivitāti, kā arī mentālajiem traucējumiem, kuri savukārt atspoguļo stresu un neveiksmes cilvēku dzīvēs.
- 15. Uzlabojot veselības sociālās un vides determinantes, iespējams efektīvi mazināt nevienlīdzību daudzos aspektos.** Pētījumi liecina, ka efektīviem pasākumiem ir vajadzīga tāda rīcībpolitiku vide, kurā tiek pārvarēta nozaru savrupība un ir iespējams veikt integrētas programmas. Piemēram, pierādījumi nepārprotami liecina, ka integrēta pieeja bērna labklājībai un attīstībai agrīnā vecumā pozitīvi ietekmē gan bērna veselību, gan izglītību. Pilsētvidē, kurā veselības determinantes uzskata par nozīmīgām, pilsētu mēriem un vietējām iestādēm ir pieaugoša loma veselības un labklājības veicināšanā. Līdzdalība, pārskatatbildība un ilgtspējīgi finansēšanas mehānismi pastiprina šādu vietējo programmu ietekmi.
- 16. Vadības un līdzdalības uzlabošana pārvaldībā veselības nolūkā Veselības ministru un sabiedrības veselības iestāžu vadošā loma slimību sloga mazināšanai Eiropas reģionā arī turpmāk būs izšķiroši svarīga. Tā jānostiprina.** Veselības nozare ir atbildīga par veselības stratēģiju izstrādi un īstenošanu valsts un zemākā līmenī, vispārējo un konkrēto mērķu noteikšanu veselības uzlabošanai, citu nozaru rīcībpolitiku vērtējumu, kā tās ietekmē veselību, kā arī augstas kvalitātes un efektīvu veselības aprūpes pakalpojumu sniegšanu un galveno

VISAS SABIEDRĪBAS IESAISTĪŠANA

Visas sabiedrības iesaistīšana ir pieeja, kas neaprobežojas ar konkrētām iestādēm: īstenojot šo pieeju, vietējā un globālā līmenī tiek mobilizēta kultūra un plašsaziņas līdzekļi, vietējā sabiedrība pilsētās un laukos un visas attiecīgās politikas jomas, tādas kā izglītības sistēma, transporta nozare, vides un pat pilsētvides plānošanas nozare. Uzskatāms piemērs ir pieejakā ierobežot lieko svaru un ietekmēt globālo pārtikas nodrošināšanas sistēmu.

Visas sabiedrības iesaistīšanas pieeja ir kolektīvās pārvaldības veids, kas var papildināt valsts politiku. Tajā tiek uzsvērtā koordinācija, īstenojot par normu uzlūkotās vērtības, un uzticības vairošana starp ļoti dažādām iesaistītajām pusēm.

Šāda pieeja, pateicoties privātā sektora, pilsoniskās sabiedrības un cilvēku iesaistīšanai, nostiprina vietējo sabiedrību, lai tā spētu pretoties apdraudējumiem veselībai, drošībai un labklājībai.

PILSONISKĀS SABIEDRĪBAS IEGULDĪJUMS

Pilsoniskā sabiedrība ir ļoti svarīgs faktors pārmaiņu definēšanai, veicināšanai un veikšanai. PVO Eiropas reģions inovācijas partnerību veidošanā ar pilsonisko sabiedrību ir bijis priekšgalā, tostarp ar svarīgākajām riska apdraudētajām iedzīvotāju grupām (tādām kā cilvēki, kas inficēti ar HIV) un nevalstiskajām organizācijām, kas rūpējas par atbalstu un sniedz pakalpojumus. Pieaugot ar HIV inficēto iedzīvotāju skaitam, ir izveidojušies vairāki Viseiropas tīkli un organizācijas.

sabiedrības veselības funkciju nodrošināšanu. Nozarei jāņem vērā arī tas, kāda ir veselības politikā pieņemto lēmumu ietekme uz citām nozarēm un ieinteresētajām pusēm.

17. **Veselības ministrijas un sabiedrības veselības iestādes aizvien biežāk ir starpnozaru pieejas iniciators veselībā, uzņemoties vidutāju un padomdevēju funkcijas.** Īstenojot šīs funkcijas, tiek uzsvērti gan labas veselības ekonomiskie, sociālie un politiskie ieguvumi, gan sliktas veselības un nevienlīdzības negatīvā ietekme uz visām nozarēm, pārvaldi un sabiedrību kopumā. Lai uzņemtos šādu vadošo lomu ir vajadzīga diplomātija, pierādījumi, argumenti un pārliecināšanas māksla. Veselības nozarei jābūt par citu nozaru partneri, ja veselības stiprināšana var palīdzēt tām sasniegt savus konkrētos mērķus. Šādu sadarbības pieeja, ko mēdz saukt arī par “visu pārvaldes līmeņu” vai “visas sabiedrības” pieeju, ir pieņemta Pasaules Veselības asamblejā un to apstiprinājušas visas valstis Apvienoto Nāciju augsta līmeņa sanāksmē par neinfekcijas slimību novēršanu un kontroli.

18. **Valdības visos līmeņos spriež par formalizētu struktūru un procesu izveidošanu, kas nodrošinātu saskaņošanu un problēmu risināšanu starpnozaru līmenī.** Šādi var uzlabot koordināciju un labāk līdzsvarot spēka samēru starp nozarēm. Aizvien atzinīgāk tiek novērtētas tās stratēģiskās priekšrocības, kuras nodrošina veselības iekļaušana visās politikās (rīcībpolitikās). Šī pieeja rosina pievērst lielāku uzmanību veselības iekļaušanai politiku plānošanā, nostiprināt politisko dialogu veselības un tās determinanšu jomā un izveidot pārskatatbildību par rezultātiem. Svarīgi rīcībpolitikas potenciālās ietekmes novērtēšanas veidi ir ietekmes novērtējums uz veselību un ekonomiskais novērtējums, turklāt tos var izmantot, lai izvērtētu, kā rīcībpolitikas ietekmē taisnīgumu. Lai noteiktu rīcībpolitiku ietekmi uz veselību, iespējams savākt un validēt kvalitatīvos un kvantitatīvos datus par veselību. Var noderēt arī citu organizāciju, piemēram, ESAO labklājības jomā veiktie pētījumi.

19. **Valdības ir arī uzņēmušās veidot struktūras un procesus, kas ļauj vairāk iesaistīties lielākam ieinteresēto pušu skaitam.** Tas ir īpaši būtiski iedzīvotājiem, pilsoniskās sabiedrības organizācijām un citām grupām (tādām kā migranti), kas veido pilsonisko sabiedrību. Aktīvas un mērķim uzticīgas grupas aizvien biežāk pulcējas, lai runātu par veselības jautājumiem visos pārvaldības līmeņos. Piemēri ir meklējami plašā diapazonā – no globālā līdz vietējam līmenim un to starpā ir Apvienoto Nāciju galotņu tikšanās par veselības jautājumiem, Starpparlamentārā apvienība, PVO Veselīgo pilsētu un pašvaldību kustība, globāla mēroga kustības nabadzības apkarošanai, grupas, kas aktīvi darbojas konkrētu slimību, piemēram, HIV, jomā, valstu iniciatīvas veselības mērķu noteikšanai un tādu veidojumu kā ES veidotās reģionālās stratēģijas. Šīm grupām veselības veicināšanā un prioritātes piešķiršanā veselības jautājumiem ir nozīmīga loma.

20. **Efektīva vadība visos sabiedrības līmeņos var palīdzēt uzlabot rezultātus veselības jomā.** Pētījumi liecina par ciešu korelāciju starp atbildīgu pārvaldību, jaunām vadības formām un līdzdalību.

STRATĒGISKĀ IETVARA VESELĪBA 2020 PAMATMĒRĶI

Veselība 2020 ir virzīta izmērāmas ietekmes panākšanai uz veselību reģionā. Dalībvalstis ir vienojušās par reģionālajiem mērķiem.

1. Līdz 2020. gadam samazināt priekšlaicīgo mirstību Eiropas reģionā.
2. Pagarināt vidējo mūža ilgumu Eiropas reģionā.
3. Samazināt nevienlīdzību veselības jomā Eiropas reģionā.
4. Uzlabot Eiropas reģiona iedzīvotāju labklājību.
5. Nodrošināt, lai tiktu aptverti visi cilvēki un viņu tiesības uz iespējami augstāko veselības līmeni.
6. Noteikt nacionālos ar veselību saistītos vispārējos un konkrētos mērķus dalībvalstīs.

Nacionālos ar veselību saistītos vispārējos un konkrētos mērķus var palīdzēt īstenot labprātīgi pieņemtu rādītāju kopums, par kuru vienojušās dalībvalstis.

VESELĪBAS INFORMĀCIJAS SISTĒMAS PROCESA VESELĪBA 2020 ATBALSTAM

PVO Eiropas reģiona dalībvalstīs jāveido veselības informācijas sistēmas un pakalpojumus. PVO Eiropas reģionālais birojs strādā, lai palīdzētu dalībvalstīm veikt novērtējumu un tehniskus uzlabojumus, un sniedz dalībvalstīm informāciju par veselības jautājumiem šādos veidos:

- strādājot ar starptautiskajiem partneriem, lai nodrošinātu veselības datu standartizāciju, starptautisko salīdzināmību un kvalitāti;
- strādājot ar veselības aģentūrām, kas nodrošina veselības datu un pierādījumu apstrādi, un
- aktīvi vācot, izplatot un nodrošinot vieglu piekļuvi veselības datiem un pētījumos gūtiem pierādījumiem.

Šajā 21. gadsimtā vadoša loma veselībā var būt daudziem cilvēkiem, nozarēm un organizācijām. Šī vadošā loma var izpausties dažādos veidos, tai ir vajadzīga radoša pieeja un prasmes, jo īpaši, lai risinātu interešu konfliktus un rastu jaunus veidus grūtu un sarežģītu problēmu risināšanai. Kopā ar dalībvalstīm PVO nes īpašu atbildību par šādas līdera lomas realizēšanu un atbalsta veselības ministrus viņu mērķu sasniegšanā.

21. **Lai uzlabotos ar veselību saistītie rezultāti, lai veselības sistēmas darbotos labāk un pacienti būtu apmierināti, ir būtiski svarīgi radīt iespējas cilvēkiem, iedzīvotājiem, patērētājiem un pacientiem.** Pilsoniskās sabiedrības, tostarp indivīdu un pacientu organizāciju, jaunatnes un senioru organizāciju balsis ir svarīgs veids, kā pievērst uzmanību veselībai kaitīgai videi, dzīves veidam un produktiem, kā arī trūkumiem veselības aprūpes kvalitātē. Tās ir arī būtiski svarīgas jaunu ideju radīšanai.

Kopīgs darbs pie kopīgām politikas prioritātēm, lai uzlabotu veselību

22. Stratēģiskā ietvara **Veselība 2020** politika pamatojas uz četrām prioritārām rīcībpolitiku jomām:
  - investēšana veselībā visā mūža garumā un iespēju nodrošināšana cilvēkiem;
  - reģiona lielāko veselības problēmu risināšana neinfekcijas un infekcijas slimību jomā;
  - tādu veselības sistēmu nostiprināšana, kuru centrā ir cilvēks, sabiedrības veselības resursu vairošana un ārkārtas situāciju paredzēšana, uzraudzība un reaģēšana uz tām;
  - stipras vietējās sabiedrības un atbalstošas vides radīšana.
23. **Ievērojot saskanīgumu un konsekveni, četras prioritārās jomas ir balstītas uz “kategorijām prioritāšu un PVO programmu noteikšanai”.** Dalībvalstis ir vienojušās par šīm kategorijām globālā līmenī un tās ir noteiktas, ņemot vērā Eiropas reģiona īpašās prasības un pieredzi. Tās pamatojas arī uz attiecīgajām PVO stratēģijām un rīcības plāniem reģiona un globālajā līmenī.
24. **Četras prioritātes ir savstarpēji saistītas, savstarpēji atkarīgas un palīdz cita citu īstenot.** Piemēram, rīcība visa mūža garumā un veselīgas izvēles iespēju nodrošināšana cilvēkiem palīdzēs ierobežot neinfekcijas slimību epidēmiju. Tas pats tiks panākts, nostiprinot sabiedrības veselībai paredzētos resursus, kuri savukārt palīdzēs ierobežot infekcijas slimību uzliesmojumus. Valdības panāk lielāku ietekmi uz veselību, ja politika, ieguldījumi un pakalpojumi tiek savstarpēji saistīti un ja tiek pievērstas uzmanība nevienlīdzības mazināšanai. PVO Eiropas reģionālais birojs palielinās savu lomu tādas politikas veidošanā, kas balstīta pierādījumos un integrētas politikas piemēros. Reģionos deklarētie mērķi palīdzēs pārraudzīt stratēģiskā ietvara **Veselība 2020** īstenošanas gaitu.

PĀRVALDĪBU VESELĪBAS NODROŠINĀŠANAI PARASTI VEIC AR VAIRĀKĀM STRATĒGIJĀM

Maskavas deklarācijā par veselīgu dzīvesveidu un neinfekcijas slimību kontroli (2011) ir teikts:

“Mēs ... apzināties, ka ar NIS saistīto problēmu risināšanai ir noteikti jāmaina paradigma, jo NIS izraisa ne tikai biomedicīniskie faktori vien, tās izraisa vai ievērojami ietekmē arī uzvedības, vides, sociālie un ekonomiskie faktori.”

Ir noteiktas pierādījumos balstītas un rentablas stratēģijas tabakas lietošanas ierobežošanai, kas veido PVO Vispārējo konvenciju par tabakas uzraudzību un sešas *MPOWER* stratēģijas, ar kurām tiek nodrošināts atbalsts Konvencijai valstu līmenī:

1. tabakas patēriņa un profilakses pasākumu efektivitātes uzraudzība;
2. cilvēku aizsardzība pret tabakas dūmu iedarbību;
3. atbalsts smēķēšanas atmešanai;
4. brīdināšana par tabakas radīto apdraudējumu;
5. ierobežojumi tabakas reklāmai, veicināšanai un sponsoru pasākumiem;
6. nodokļu paaugstināšana tabakai.

Otrs efektīvākais veids pēc bērnu imunizācijas programmām, kā tērēt līdzekļus veselības uzlabošanai, ir tabakas uzraudzības pasākumi.

Līdzīgas pierādījumos balstītas stratēģijas jāizstrādā citu sistēmisko veselības risku, piemēram, liekais ķermeņa svars, mazināšanai. Dalībvalstīs jau ir pieņemtas gan globālu, gan reģionālu politiku alkohola ierobežošanas jomā.

25. **Lai risinātu četras prioritātes, jāsteno vairākas pārvaldības metodes veselības, taisnīguma un labklājības veicināšanai.** Prātīga pārvaldība spēs prognozēt izmaiņas, veicinās inovācijas un pievērsīsies investīcijām veselībā un slimību profilaksē. Pārvaldības metožu arsenālā būs pārvaldība ar valsts politikas un regulējumu starpniecību, kā arī jauni sadarbības veidi, kas iesaistīs organizētu pilsonisko sabiedrību, neatkarīgās un ekspertu organizācijas. Politikā un praksē tādās jomās kā privātās dzīves neaizskaramība, risku izvērtēšana un ietekmes uz veselību novērtēšana aizvien vairāk jābalstās pierādījumos, jāievēro ētiskās robežas, jāpaplašina pārredzamība un jānostiprina pārskatatbildība.

26. **Stratēģiskajā ietvarā Veselība 2020 ir atzīts, ka valstīs ir atšķirīgi izejas punkti, to konteksti un resursi.** Daudzus veselības politikas lēmumus nākas pieņemt bez skaidrām un precīzām zināšanām; tāpat nav iespējams pilnībā paredzēt plašāko sistēmisko ietekmi, ko rada daudzie veselības sistēmu reformēšanas aspekti. Tādas sarežģītas problēmas, kā liekais svars, vairākas slimības vienlaikus un neirodeģeneratīvās slimības, nav viegli risināt. Aizvien svarīgāk ir izmantot zināšanas, kas uzkrātas sociālajās, uzvedības un politiskajās zinībās, tostarp sociālajā mārketingā, uzvedībā balstītajā ekonomikā un neirozinātnē. Pētījumos ir atzīmēts, ka liela nozīme ir mazāk vērienīgiem, bet vietējās sabiedrības līmenī vispusīgi veiktiem pasākumiem, kas veicina mācīšanos un piemērošanos. Sadarbība Eiropas reģionā var paātrināt pieredzes uzkrāšanu – katra valsts un nozare var gan mācīties, gan arī dalīties savā uzkrātajā pieredzē.

Pirmā prioritārā joma: ieguldījums veselībā visa mūža garumā un iespēju nodrošināšana

27. **Atbalsts veselībai visa mūža garumā pagarina paredzamos veselīgi nodzīvotos dzīves gadus un ir ilga mūža ķīla, , abos gadījumos izraisot būtisku ekonomisku, sociālu un personīgu guvumu.** Valstīs notiekošās demogrāfiskās pārmaiņas prasa efektīvu stratēģiju visai dzīvei, kurā prioritāte ir jaunām veselības veicināšanas un slimību novēršanas metodēm. Veselības uzlabošana un taisnīguma nodrošināšana veselības jomā sākas ar grūtniecības iestāšanos un bērna agrīno attīstību. Veseli bērni labāk mācās, veseli pieaugušie, strādā produktīvāk un vecāka gadu gājuma cilvēki ar labu veselību turpina aktīvi strādāt sabiedrības labā. Rīcībpolitikas un nozīmīga pētniecības prioritāte ir novecošana, nezaudējot veselību un aktivitāti.

28. **Iesaistīšanas un iespēju radīšanas princips balstītas veselības veicināšanas programmas, sniedz reālus guvumus.** Šie principi ietver labāku apstākļu radīšanu veselībai, veselības izglītības paaugstināšanu, atbalstu neatkarīgai dzīvei un veselīgas izvēles veicināšanu, padarot to par vienkāršāko. Turklāt tas nozīmē drošu grūtniecību, veselīgu sākumu dzīvei, drošības un labklājības veicināšanu, bērnu un jauniešu aizsardzību, veselīgu darbavietu veicināšanu un atbalstu novecošanai bez slimībām. Ņemot vērā liekā svara epidēmiju, kas izplatās Eiropā, prioritāte ir veselīgas pārtikas un uztura

NEINFEKCIJAS SLIMĪBU SLOGS

Eiropas reģionā ir pasaulē lielākais neinfekcijas slimību slogs. Divas slimību grupas – sirds un asinsvadu slimības un vēzis – izraisa gandrīz trīs ceturtdaļas no nāves gadījumiem reģionā, bet trīs galvenās slimību grupas – sirds un asinsvadu slimības, vēzis un garīgās slimības – rada vairāk nekā pusi no visa slimību sloga (uzskaite saskaņā ar invaliditāti standartizētajiem dzīves gadiem jeb *DALY*). Daudzos gadījumos priekšlaicīgu nāvi var novērst – aplēses liecina, ka ne mazāk kā 80 % no sirds slimību, insulta un 2. tipa diabēta gadījumiem un vismaz trešā daļa no vēža gadījumiem ir novēršami. Nevienlīdzīgais neinfekcijas slimību sloga sadalījums valstīs un to starpā liecina, ka veselības uzlabošanas potenciāls vēl ir ārkārtīgi liels.

GARĪGO SLIMĪBU SLOGS

Garīgās slimības ir otrs lielākais slimību sloga veidotājs (uzskaite invaliditātes standartizētajos dzīves gados jeb *DALY*) Eiropas reģionā (19 %) un nozīmīgākais invaliditātes cēlonis. Iedzīvotāju novecošana palielina demences izplatību. Bieži sastopamie garīgās veselības traucējumi (depresija un trauksme) ik gadu skar teju katru ceturto iedzīvotāju, tomēr aptuveni 50 % cilvēku ar garīgiem traucējumiem nesapņem nekāda veida ārstēšanu. Stigmatizācija un diskriminācija ir galvenie cēloņi, kuru dēļ cilvēki vairās vērsties pēc palīdzības.

TUBERKULOZES SLOGS

Tiek lēsts, ka Eiropas reģionā 2010. gadā bija 420 000 jaunu tuberkulozes gadījumu un recidīvu, kā arī 61 000 tuberkulozes izraisītu nāves gadījumu. Lielākais TBC gadījumu skaits – 87 % jaunie gadījumi un 94 % nāves gadījumi – ir reģiona austrumu un centrālajā daļā. Reģionā ir pasaulē viszemākās sekmes ārstēšanai, kas atspoguļo augsto rezistenci pret tuberkulozes ārstēšanā lietotajām zālēm; 13 % no jaunajiem un 42 % no iepriekš ārstētajiem tuberkulozes gadījumiem ir multirezistenti. Slimība bieži ir saistīta ar sliktiem sociāli ekonomiskajiem apstākļiem un citām determinantēm, tostarp bezpajumtniekiem.

nodrošināšana visa mūža garumā.

29. **Pārliecinoši pierādījumi liecina, ka izmaksu efektīvas rīcībpolitikas kritiskais ceļš, var nepastarpināti uzlabot iedzīvotāju veselību un labklājību.** Visā Eiropas reģionā ir palielinājusies praktiskā pieredze un gūto pierādījumu daudzums par veselības veicināšanas programmām, kas vērstas uz tādām svarīgākajām slimību grupām, kā sirds un asinsvadu slimības vai diabēts. Tas liecina, ka, apvienojot valdību vadošo lomu, atbalstošu vidi un radot cilvēkam iespējas kontrolēt savu slimību, ir iespējams gūt panākumus. Ja attīsta pētījumus sociālās uzvedības jomā, var gūt aizvien vairāk pierādījumus, lai šādu virzību atbalstītu.
30. **Ļoti būtiski ir nostiprināt programmas garīgās veselības veicināšanai.** Katram ceturtajam cilvēkam Eiropas reģionā dzīves gaitā ir bijusi kāda garīgās veselības problēma. Īpaši būtiski ir veicināt agrīnu depresijas diagnostiku un novērst pašnāvības, uzsākot vietējā sabiedrībā balstītas intervences programmas. Pētījumi ļauj labāk izprast postošo saikni starp garīgās veselības problēmām un sociālo marginalizāciju, bezdarbu, mājokļa zaudēšanu, alkohola un citu apreibinošo vielu lietošanas problēmām. Jārisina arī jautājums par jauniem atkarības veidiem, kas saistīti ar tiešsaistes virtuālo pasauli.
31. **Īpaši svarīga ir stratēģiska koncentrēšanās veselīgam dzīvesveidam gan jauniešu, gan vecāka gadu gājuma cilvēku vidū.** Visdažādākās ieinteresētās puses var piedalīties programmās savas veselības veicināšanai, tostarp pasākumos, kas aptver vairākas paaudzes. Jauniešiem tās var būt vienaudžu savstarpējās mācīšanās programmas, jauniešu organizāciju iesaistīšanās uz skolu bāzes veidotās veselības izglītības programmas. Īpaši svarīgi ir integrēt darbu garīgās un seksuālās veselības jomās. Vecāka gadu gājuma cilvēku veselības un dzīves kvalitātes uzlabošanai var nākt par labu tādas iniciatīvas, kas vedina saglabāt veselību un aktivitāti novecošanas gaitā.
32. **Stratēģiskā ietvara Veselība 2020 uzmanības centrā ir vairākas integrētas stratēģijas un pasākumi būtisko veselības problēmu risināšanai reģionā.** Tie ir saistīti gan ar neinfekcijas, gan infekcijas slimībām. Abos gadījumos ir vajadzīga apņēmīga rīcība pasākumiem sabiedrības veselībā un veselības aprūpē. To efektivitātes pamatā ir rīcība, kura vērsta uz taisnīgumu, veselības sociālajām determinantēm, iespēju radīšanu un atbalstošu vidi.
33. **Lai veiksmīgi mazinātu lielo neinfekcijas slimību slogu, reģionā ir nepieciešama kompleksa pieeja. Stratēģiskajā ietvarā Veselība 2020 ir pausts atbalsts integrētai “visu pārvaldes līmeņu” vai “visas sabiedrības” pieejai, kas apstiprināta citās reģionālajās un globālajās stratēģijās, jo aizvien plašāk tiek atzīts, ka rīcība konkrētas individuālas uzvedības ietekmēšanai nav pārāk rezultatīva. Neinfekcijas slimību izplatība valstīs un valstu starpā ir atšķirīga, kas ir cieši saistīts ar rīcību veselības**

VESELĪBAS SISTĒMA

“Katra valsts politiskajā un institucionālajā struktūrā veselības sistēma ir visu valsts un privāto organizāciju, iestāžu un resursu kopums, kuru pienākums ir uzlabot vai atjaunot veselību. Veselības sistēmas aptver pakalpojumus gan atsevišķiem cilvēkiem, gan iedzīvotājiem kopumā, kā arī darbības citu nozaru politikas un rīcības ietekmēšanai, lai uzlabotu veselības sociālās, vides un ekonomiskās determinantes.”

Tallinas harta – Veselības sistēmas veselībai un bagātībai

TEHNOLOĢIJAS UN ZINĀTNES PROGRESS

Pie cilvēka genoma veiktais darbs irievērojami mainījis un maina pētījumus sabiedrības veselībā, rīcīpolitiku un praksi, kura paver ceļu daudziem atklājumiem par veselības un slimības genomisko pamatu. Straujais zinātnes progress un jauni visu gēnu kopuma rīki ir palīdzējuši labāk izprast slimību mehānismus.

Nanotehnoloģija ir saistīta ar īpašību un struktūru mainīšanu nanomērogā. To izmanto precīzākai zāļu terapijai vai „viedajām zālēm” (*smart drugs*). Jau eksistē pierādījumi, ka šie jaunie zāļu terapijas veidi izraisa mazāk blaknes un ir efektīvāki par tradicionālajiem terapijas veidiem.

Tehnoloģijas pacientiem un viņu aprūpētājiem, programnodrošinājums un ierīces attālinātai veselības vai hronisko slimību pārraudzīšanai, neizejot no mājām, palīdzēs mainīt aprūpes būtību un samazināt izmaksas.

sociālo un vides determinanšu jomā.

34. Stratēģiskais ietvars **Veselība 2020 atbalsta pieaugošos centienus īstenot globālos un reģionālos pienākumus neinfekcijas slimību jomā.** Reģiona prioritārās darbības jomas ir šādas:

- **esošās deklarācijas un stratēģijas.** To vidū ir Apvienoto Nāciju 2011. gada politiskā deklarācija par neinfekcijas slimībām, PVO Vispārējā konvencija par tabakas uzraudzību, Globālā stratēģija veselības, uztura un fizisko aktivitāšu jomā, Globālā stratēģija alkohola kaitīgas lietošanas samazināšanai, rīcības plāns Eiropas stratēģijas par neinfekcijas slimību novēršanu un kontroli (2012–2016) ieviešanai un PVO Eiropas rīcības plāns garīgās veselības jomā;
- **veselības veicināšana.** Kā noteikts Veselības veicināšanas Otavas hartā, veselības veicināšana ir šo deklarāciju un stratēģiju pamats. Tās visas aicina valdības veidot valsts starpnozaru stratēģijas ar vispārējiem un konkrētiem mērķiem galveno ar neinfekcijas slimībām saistīto problēmu jomās.

35. Stratēģiskais ietvars **Veselība 2020 atbalsta pastāvīgu vispusīgu darbu infekcijas slimību apkarošanai.** Neviena valsts nevar atļauties zaudēt modrību un katrai valstij pastāvīgi jācenšas nodrošināt visaugstākos standartus. Eiropas reģionā prioritārās rīcības jomas ir šādas:

- **informācijas un uzraudzības resursu vairošana** – īstenot Starptautiskos veselības aizsardzības noteikumus, uzlabot informācijas apmaiņu un, attiecīgos gadījumos, īstenot sabiedrības veselības, veterināro, pārtikas un lauksaimniecības iestāžu kopīgi veiktu uzraudzību un slimību kontroli, lai labāk kontrolētu tās infekcijas slimības, kas var tikt pārnestas no dzīvniekiem uz cilvēkiem, tostarp jaunās infekcijas slimības, pret zālēm rezistentos mikroorganismus un infekcijas, kas izplatās ar ūdens vai pārtikas starpniecību.
- **vīrusu un baktēriju radīto nopietno apdraudējumu pārvaldīšana** – īstenot reģionālo politiku un rīcības plānus; cīnīties pret mikrobu rezistenci; mazināt pret zālēm rezistentu mikroorganismu un infekciju rašanos vai (un) izplatīšanos, saprātīgi lietojot antibiotikas un nodrošinot infekciju kontroli; nodrošināt plaša patēriņa preču, ūdens un pārtikas drošību; panākt un saglabāt ieteicamo vakcinācijas aptveri, lai novērstu slimības, kuru profilaksi var nodrošināt ar vakcināciju; sasniegt reģionālos un globālos mērķus poliomiēlīta, masalu, masaliņu un malārijas ierobežošanai un izskaušanai; pilnībā kontrolēt smagās slimības, tādas kā tuberkuloze, HIV un gripa, nodrošinot, ka veselības aprūpes sistēma un pierādījumos balstīti pasākumi ir pieejami visiem iedzīvotājiem, tostarp neaizsargātajām grupām.

SABIEDRĪBAS VESELĪBA

PVO Eiropas reģionā izmanto Ačesona [Acheson] doto sabiedrības veselības definīciju: “zinātne un māksla par slimību profilaksi, dzīves paildzināšanu un veselības veicināšanu ar organizētu sabiedrības darbu”. To panāk ar valsts iestāžu un kolektīvu rīcību. Tā ietver tādu tradicionālo pakalpojumu, kā veselības situācijas analīze, veselības uzraudzība, veselības veicināšana, profilakse, infekcijas slimību kontrole, vides aizsardzība un sanitārija, ar katastrofām un slimībām saistītu ārkārtas situāciju pārdzīšana un reaģēšana uz tām un arodveselība u.c. Jaunāko pieeju starpā min veselības sociālās determinantes, veselības sociālo gradientu un veselības pārvaldību.

20 GADU LAIKĀ EIROPĀ VIDES UN VESELĪBAS JOMĀ PAVEIKTAIS

Rūpēs par aizvien plašākiem pierādījumiem par ietekmi, ko bīstama vide rada cilvēku veselībai, valstis Eiropas reģionā kopā ar PVO Eiropas reģionālo biroju 1989. gadā uzsāka pasaulē pirmo vides un veselības procesu, lai novērstu visnopietnākos cilvēku veselībai radītos vides draudus.

Šī mērķa sasniegšanai virzītājspēks ir ministru konferences, kas notiek ik katrus piecus gadus un kuras koordinē PVO Eiropas reģionālais birojs. Konferences ir unikālas, jo tajās pulcējas dažādas nozares, lai veidotu politiku un rīcību par vides un veselības tēmām Eiropas reģionā.

Trešā prioritārā joma: tādu veselības sistēmu nostiprināšana, kuru centrā ir cilvēks, sabiedrības veselības potenciāla pilnveidošana un ārkārtas situāciju pārdzīšana, uzraudzība un reaģēšana uz tām

36. **Kvalitatīvas aprūpes un labāku veselības rezultātu sasniegšanai ir nepieciešamas finansiāli dzīvotspējīgas, mērķim piemērotas, uz cilvēkiem vērstas un uz pierādījumiem balstītas veselības sistēmas.** Visām valstīm jāpielāgojas pārmaiņām demogrāfijā un slimību izplatībā, jo īpaši problēmām, kas saistītas ar garīgo veselību, hroniskajām un ar novecošanu saistītajām slimībām. Šim nolūkam veselības aprūpes sistēmas jāpārorientē, piešķirot prioritāti slimību profilaksei, jāveicina pastāvīga kvalitātes uzlabošana un integrēta pakalpojumu sniegšana, jānodrošina aprūpes nepārtrauktība, jāatbalsta pacientu pašu spēkiem veiktā aprūpe un jāpārceļ aprūpe pēc iespējas tuvāk mājām, cik vien to atļauj drošības un rentabilitātes apsvērumi. Jāizvērtē personalizētās medicīnas potenciāls.
37. **Stratēģiskais ietvars Veselība 2020 vēlreiz apstiprina PVO un tās dalībvalstu apņemšanos nodrošināt vispārēju aptveri, tostarp pieejamību kvalitatīvai un finansiāli sasniedzamai aprūpei un zālēm.** Daudzas valstis ir panākušas vispārēju aptveri, bet vēl daudz darāms postošo un nabadzību nesošo maksājumu ierobežošanai reģionā. Svarīgi nodrošināt ilgtermiņa stabilitāti un noturību pret ekonomikas cikliskajām krīzēm, ierobežot augošā piedāvājuma radīto izmaksu paaugstināšanos un novērst nelietderīgu līdzekļu izlietojumu, vienlaikus nodrošinot saprātīgus finansiālās aizsardzības līmeņus. Veselības tehnoloģiju izvērtēšanai un kvalitātes nodrošināšanas mehānismiem ir īpaša nozīme veselības sistēmu pārredzamībā un pārskatatbildībā, un tie veido pacientu drošības kultūras neatņemamu daļu.
38. **Stratēģiskajā ietvarā Veselība 2020 ir vēlreiz uzsvērts, ka primārā veselības aprūpe ir 21. gadsimta veselības sistēmu stūrakmens.** Primārā veselības aprūpe var reaģēt uz pašreizējām vajadzībām, veicinot tādu vidi, kas attīsta iespējas, nāk par labu partnerībai un no jauna stimulē cilvēkus piedalīties savā ārstēšanā un labāk rūpēties par savu veselību. Pilnībā izmantojot tādas 21. gadsimta rīkus un inovācijas, kā komunikāciju tehnoloģijas (digitālo dokumentāciju, telemedicīnu un e-veselību) un sociālos plašsaziņas līdzekļus iespējams nodrošināt labāku un rentablāku aprūpi. Svarīgi ir uzlūkot pacientus kā resursu un partnerus, kā arī darīt viņus līdzatbildīgus par iznākumu.
39. **Lai sasniegtu labākus veselības rezultātus, būtiski jānostiprina sabiedrības veselības funkcijas un potenciālu.** Kaut arī sabiedrības veselības potenciāls un resursi visā reģionā nav vienādi, rentabilitāti var ievērojami uzlabot, nosakot prioritātes ieguldījumiem sabiedrības veselības institucionālajā organizācijā un potenciāla vairošanā, kā arī veselības aizsardzības nostiprināšanas, veselības veicināšanas un slimību profilaksē, Sabiedrības veselības funkciju nostiprināšanai

PĀRVALDĪBA VESELĪBAS NODROŠINĀŠANAI

Pārvaldība veselības nodrošināšanai veicina veselības un citu nozaru, valsts un privāto pušu, kā arī iedzīvotāju kopīgu rīcību kopīgo interešu labā. Lai realizēto šo stratēģisko pārvaldību nepieciešamas savstarpēji papildinošas rīcībpolitikas daudzas no kurām tieši nenodarbojas ar veselību vai arī neietilpst valsts pārvaldē, turklāt šīs rīcībpolitikas jābalsta tādās struktūrās un mehānismos, kuri paver sadarbības iespējas.

Šī koncepcija rod juridisku pamatu gan veselības ministriem un ministrijām, gan arī valsts veselības iestādēm paplašināt savu darbību un uzņemties jaunu lomu veselību un labklājību veicinošas politikas veidošanā.

SASKANĪGUMS AR ATTĪSTĪBAS TENDENCĒM VESELĪBAS NOZARĒ VISPASAULES MĒROGĀ

Veselība 2020 pilnīgi atbilst globāli izvirzītajām prasībām un iniciatīvām, veselības nozarē. Tā pauž PVO reformu procesā iekļauto globālo redzējumu par to, kā palīdzēt cilvēkiem uzlabot veselību.

PVO IEGULDĪJUMS

PVO iesaistās reformu procesā ar mērķi piedalīties rezultātu uzlabošanā veselības jomā un panākt lielāku vienotību veselībā globālā mērogā, lai kļūtu par organizāciju, kas nodrošina izcilību, efektīvu darbību, spēju reaģēt, pārredzamību un pārskatatbildību.

Kopumā mērķis ir kļūt no organizācijas, kura tikai īsteno konkrētas tehniskās programmas, par organizāciju, kuras radītā ietekme iesakņojas darbā ar valstu iestādēm, veicot šo darbu kopīgi un koordinēti ar valstu birojiem, reģionālajiem birojiem, centrālajām un perifēriskajām struktūrām kā daļām, kas kopā veido savstarpēji saistītu tīklu.

palīdzēt var arī sabiedrības veselības likumu un citu dokumentu pārskatīšana. Aizvien lielāka nozīme globālo veselības jautājumu un problēmu risināšanā ir pārrobežu sadarbībai, kā arī koordinācijai tajās valstīs, kurās ar sabiedrības veselību saistītie pienākumi ir decentralizēti un deleģēti kādām institūcijām.

40. **Lai revitalizētu sabiedrības veselību un pārveidotu pakalpojumu sniegšanu, jāveic reformas veselības speciālistu izglītošanā un apmācībā.** Divdesmit pirmajam gadsimtam piemērotas veselības sistēmas pamatā ir elastīgāks darbaspēks ar plašākām prasmēm, kas orientēts komandas darbam. Tas ietver aprūpes sniegšanu komandā, jaunus pakalpojumu sniegšanas veidus (tostarp aprūpi mājās un ilgtermiņa aprūpi), prasmī palīdzēt pacientam izmantot tam dotās iespējas un veikt pašaprūpi, kā arī labāku stratēģisko plānošanu, pārvaldību, starpnozaru darbu un spēju uzņemties vadību. Tas ietver arī jaunu darba kultūru, kas veicina jaunus sadarbības veidus starp sabiedrības veselības un veselības aprūpes speciālistiem, gan starp veselības un sociālo pakalpojumu sniedzējiem, gan veselības un citām nozarēm. Globālā krīze veselības sistēmā nodarbināto profesionāļu piesaistīšanā liek īstenot PVP Vispasaules prakses kodeksu veselības sistēmas darbinieku starptautiskajai piesaistīšanai.

41. **Svarīgi ir izstrādāt adaptīvu rīcībpolitiku, pret nelabvēlīgu ārējo iedarbību dzīvotspējīgas struktūras un drošas prognozēšanas spējas, lai efektīvi paredzētu ārkārtas stāvokļus sabiedrības veselības jomā un uz tiem reaģētu.** Svarīgi, lai politika atspoguļotu sarežģītās cēloņu un sekū sakarības, kā arī ātri un inovatīvi reaģētu uz tādiem neparedzamiem notikumiem, kā infekcijas slimību epidēmijas. Starptautiskajos veselības aizsardzības noteikumos valstīm ir prasīts ieviest tādu starpnozaru un pārrobežu pieeju ārkārtas situācijām sabiedrības veselībā, kurā ir ņemti vērā daudzi apdraudējumi, un kura būtu gatava efektīvi pārvaldīt ar veselību saistītos aspektus ārkārtas situāciju un humanitāro katastrofu gadījumā.

Ceturtnā prioritārā joma: stipras vietējās sabiedrības un atbalstošas vides radīšana

42. **Enerģijas vairošana ir viens no svarīgākajiem faktoriem veselības un labklājības aizsardzībā un veicināšanā gan individuālā, gan sabiedrības līmenī.** Iedzīvotāju veselības potenciāls ir cieši saistīts ar apstākļiem, kuros tie ir dzimuši, auguši, strādā un noveco. Būtisks ir strauji mainīgās vides ietekmes sistemātisks novērtējums uz veselību – īpaši attiecībā uz tehnoloģiju, darbu, enerģijas ražošanu un urbanizāciju, un pēc šāda novērtējuma veikšanas jāseko rīcībai, kas nodrošina ieguvumu veselībai. Stipras sabiedrības aktīvi reaģē uz jaunām vai nelabvēlīgām situācijām, gatavojas ekonomiskām, sociālajām un vides pārmaiņām, labāk pārvar krīzi un grūtības. PVO Veselīgo pilsētu un pašvaldību kustība sniedz daudzus piemērus tam, kā panākt šādu vitalitāti, jo īpaši iesaistot vietējos iedzīvotājus un veicinot sabiedrības atbildību par veselības jautājumiem. Līdzīga pieredze ir uzkrāta arī citos konkrētā vidē balstītos tīklos, piemēram, veselību veicinošās skolās vai

REDZĒJUMS STRATĒGISKAJAM IETVARAM VESELĪBA 2020

Mēs redzam tādu PVO Eiropas reģionu, kurā visiem cilvēkiem ir dotas iespējas un atbalsts realizēt visu savu veselības un labklājības potenciālu un kurā valstis – katra par sevi un visas kopā – strādā, lai novērstu netaisnību veselības jomā gan reģionā, gan aiz tā robežām.

PLAŠĀKA INFORMĀCIJA

Lai nodrošinātu to, ka stratēģiskajā ietvarā Veselība 2020 iekļautā analīze un priekšlikumi pamatojas uz pētījumiem un pieredzi, ir pasūtīti un pārlikoti vairāki pētījumi. To vidū ir šādi:

- *Governance for health in the 21st century*. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2012.
- *Report on social determinants of health and the health divide in the WHO European Region*. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe (iznāks atklātībā 2013. gadā).
- McDaid D, Sassi F, Merkur S, eds. *Promoting health, preventing disease: the economic case*. Maidenhead, Open University Press (iznāks atklātībā 2013. gadā).
- McQueen D et al., eds. *Intersectoral governance for health in all policies*. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe 2012.
- *Review of the commitments of Member States and the WHO Regional Office for Europe between 1990 and 2010: analysis in the light of the Health 2020 strategy*. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2012.

darbavietās.

43. **Sadarbībai starp vides un veselības nozari ir izšķiroša nozīme veselību veicinošas sociālās un fiziskās vides veidošanā un veselības aizsardzībā no riskiem, ko rada bīstama un piesārņota vide.** Vides apdraudējumi ir nozīmīga veselības determinante – daudzas slimības ir saistītas ar vidi, piemēram, atrašanos piesārņotā gaisā un klimata pārmaiņu ietekmi, un šie apdraudējumi mijiedarbojas ar veselības sociālajām determinantēm. Zemas oglekļa emisijas ekonomikas radītie guvumi un vides politikas radītie papildu guvumi veselībai ir aplūkoti ANO konferencē par ilgtspējīgu attīstību (**Rio+20**). Valstis ir sākušas darbu, lai veidotu tādu politiku, kas vienlaikus nāk par labu gan planētai, gan cilvēku veselībai, un kurā tiek atzīts, ka nozaru sadarbībai ir izšķiroša nozīme cilvēku veselības aizsardzībā pret bīstamas un piesārņotas vides riskiem.
  44. **Starpdisciplīnu un starpnozaru sadarbības paplašināšana cilvēku, vides un dzīvnieku veselības jomās veicinasabiedrības veselības efektivitāti.** Tas ietver aptver darbu daudzpusējo vides nolīgumu un to ieteikumu pilnīgai ieviešanai, kuri, izstrādāti Eiropas vides un veselības procesā, zinātnisko atziņu bāzes strauju paplašināšanu, dažādu nozaru – īpaši to, kas vienlaikus skar gan veselību, gan vidi, ietekmes uz veselību novērtēšanu, vides un veselības pakalpojumu pastāvīgu attīstīšanu un pielāgošanu, kā arī ekoloģiski atbildīgākas rīcības stimulēšanu veselības nozarē.
- ### Kopīgs darbs – pievienotā vērtība, strādājot partnerībās
45. **Stratēģiskā ietvara Veselība 2020 mērķi tiks sasniegti, apvienojot individuālos un kolektīvos centienus.** Lai gūtu panākumus, ir vajadzīgs kopīgs mērķis un plaša sadarbība starp cilvēkiem un organizācijām – valdībām, nevalstiskajām organizācijām, pilsonisko sabiedrību, privāto sektoru, zinātniekiem un akadēmiskajām aprindām, veselības nozares speciālistiem, vietējo sabiedrību un katru atsevišķo cilvēku – visā sabiedrībā un katrā valstī.
  46. **Stratēģiskā ietvara Veselība 2020 panākumus nodrošinās ciešs kopīgs darbs starp dalībvalstīm un PVO un kopīgi pūliņi citu partneru iesaistīšanai.** Pamats ir cieša sadarbība starp PVO Eiropas reģionālo biroju, PVO galveno mītni un citiem reģioniem. To nostiprina darbs ar reģionālajiem tīkliem un struktūrām, tādām kā Neatkarīgo Valstu Sadraudzība, Eirāzijas Ekonomikas kopiena, dienvidaustrumu Eiropas valstis un ES.
  47. **PVO Eiropas reģionālais birojs pildīs savas konstitucionālās funkcijas kā vadošā un koordinējošā iestāde starptautiskajā veselības aizsardzībā Eiropas reģionā.** Tas veidos un īsteno sadarbību ar daudziem partneriem un sniegs valstīm tehnisku palīdzību. Tas izvērsīs plašu sadarbību, stiprinās politikas vienotību, palīdzēs veidot kopīgas politikas platformas, dalīsies ar veselības datiem, apkopos spēkus uzraudzības veikšanai un atbalstīs jauna veida uz tīkliem un tīmekli balstītas sadarbības veidošanos. Tas darbosies kā Eiropas reģiona ktrātuve padomiem

un pierādījumiem par to, kādi pasākumi ir iedarbīgi, un turpinās strādāt ar valstīm, izmantojot jauna veida valstu sadarbības stratēģijas.

48. **Darbs kopā ar ES rada stingru pamatu, nodrošina ievērojamas iespējas un papildu guvumus.** ES 27 valstis, kas aptver daļu reģiona, īsteno integrācijas un sadarbības procesu veselības jomā, kas balstīts ES veselības stratēģijā, kā arī politiskajos ietvaros, juridiskajos un finanšu mehānismos to realizēšanai. Turklāt arī ES kandidātvalstis, potenciālās kandidātvalstis un Eiropas Kaimiņattiecību un partnerības iniciatīvas valstis strādā savu tiesību aktu un prakses aizvien lielākai tuvināšanai ar ES politiku. Tas var ievērojami palīdzēt ietvara Veselība 2020 īstenošanā. Eiropas Komisijas un PVO kopīgā deklarācija, kas iekļauj sešus „ceļvežus” ciešākai sadarbībai, ir svarīgs solis šīs partnerības nostiprināšanā.
49. **Nostiprinās arī jau uzsāktā sadarbība starp PVO un starptautiskajām organizācijām, kas aktīvi darbojas reģionā.** Starp šīm organizācijām ir tādas kā Apvienoto Nāciju aģentūras, ESAO, Eiropas Padome, attīstības aģentūras un nodibinājumi, kā arī lielākās nevalstiskās organizācijas. Valstis visā reģionā piedalās sadarbībā ar starptautiskām organizācijām un gūst labumu no šīs sadarbības, kas ir vērtīgs resurss stratēģiskā ietvara Veselība 2020 un citu nozaru un organizāciju kopīgo mērķu sasniegšanai.
50. **Nozīmīgs atbalsts būs saikņu veidošana ar jaunām un topošām partnerībām veselības jomā, kas aktīvi darbojas dažādos pārvaldības līmeņos visā reģionā.** Nozīmīgu devumu sniedz tādi novatoriski sadarbības mehānismi, kā Dienvidaustrumu Eiropas Veselības tīkls, Ziemeļu dimensijas politika, tīkli, tādi kā PVO Eiropas Veselīgo pilsētu tīkls, valstu veselīgo pilsētu tīkli un tīkls “Reģioni veselībai”, reģionālie tīkli Neatkarīgajā Valstu Sadraudzībā un PVO veselību veicinošās vides tīkli, kas aptver skolas, darba vietas, slimnīcas un cietumus visa reģiona mērogā.
51. **Darbs ar pilsonisko sabiedrību nostiprinās ideoloģisko atbalstu ietvara Veselība 2020 īstenošanai.** Daudzas brīvprātīgo un pašpalīdzības organizācijas ir noteikušas veselību par svarīgu sava veicamā uzdevuma daļu un daudzi veselības pakalpojumi tiek sniegti gan ģimenē un vietējā sabiedrībā, gan arī aprūpe tiek veikta pašu spēkiem veikta. Šīs organizācijas darbojas no vietējā līdz pat globālajam līmenim un ir ievērojami ietekmējušas gan veselības jomā veikto plānošanu, gan veselības sociālās determinantes. Tāpēc atbalsts to devumam ir vērtīgs ieguldījums visos līmeņos.
52. **Jāmeklē veidi, lai atbilstošā un ētiski pieņemamā veidā sadarbotos ar privāto uzņēmumu sektoru.** Attieksme pret privāto sektoru veselībā dažādās sabiedrībās un sabiedrības daļās ir atšķirīga. Tikmēr uzņēmumi aizvien vairāk iesaistās visās cilvēku dzīves sfērās. To ietekme var gan veicināt veselību, gan arī ietekmēt to negatīvi. Svarīgi mērķi it privātā sektora atbildības stiprināšana veselības jautājumu risināšanā un sociāli atbildīgas attieksmes atzīšana.

Veselība 2020 – kopīgs mērķis un dalīta atbildība

53. **Veselība 2020 ir pielāgojams un praktisks stratēģisks ietvars.** Tā nodrošina unikālu platformu, lai kopīgi mācītos un dalītos gan pieredzē, gan zināšanās valstu starpā. Tajā ir atzīts, ka katra valsts ir unikāla un kopīgo mērķu sasniegšanai izvēlēsies savus ceļus. Valstis izvēlēsies dažādus ceļus un pieejas, bet to mērķi būs vienoti. Politiskā apņēmība šim procesam ir būtiska, un tās izteikšanai valstis ir noteikušas reģionālos mērķus.
54. **Savstarpēji saistītā pasaulē aizvien pieaug nepieciešamība pēc valstu sadarbības.** Pašlaik cilvēku veselībai un tās determinantēm izaicinājumu rada sarežģīts globālu un reģionālu faktoru kopums. Kaut arī to cilvēku, kuriem ir iespējas kļūt veselākiem, ir vairāk nekā jebkad agrāk, neviena valsts bez citu valstu palīdzības nespēj izmantot inovāciju radīto potenciālu, nedz arī mainīt vai atrisināt ar veselību un labklājību saistītās problēmas.
55. Katras valsts par sevi un visa reģiona turpmākā labklājība būs atkarīga no mūsu gribas un prasmes izmantot jaunās iespējas šīs un turpmāko paaudžu veselības un labklājības uzlabošanai. **Stratēģiskais ietvars Veselība 2020 ir atbalsts un aicinājums veselības ministrijām pulcināt kopā galvenās ieinteresētās puses kopīgam darbam rūpēs par veselīgāku Eiropas reģionu.**